

TÜRK DEVLET GELENEĞİNDE BİR HALKLA İLİŞKİLER MEKANİZMASI OLARAK VAKIF MÜESSESİ

Fuat Ustakara*

ÖZET

İslam medeniyetinin değerli bir unsuru olan vakıf müessesesi, yüzyıllar boyunca Türk devlet geleneğinin de içerisinde önemli bir yer edinmiştir. Öyle ki, "Osmanlı Vakıf Medeniyeti" sözü zihnimize kazınmıştır. Bu çalışma, İslam medeniyetine dahil olmuş Türk devletlerinin, tarihsel akış içerisinde, vakıfları sosyal yaşamın her yönüne yansıtmasından yola çıkarak, vakıf müessesesinin Türk devlet geleneği açısından bir halkla ilişkiler mekanizması işlevini gördüğü savını ileri sürmektedir. Çalışma, Türk devletleri tarihine yönelik kapsamlı bir literatür taramasına dayandırılmakta ve halkla ilişkiler literatüründe daha önce üzerinde yeterince durulmamış bir konuyu gündeme getirmeyi amaçlamaktadır. Vakıfların, Türk devletleri tarihinde, sosyal sorumluluk bilinciyle hareket eden Türk devlet yöneticileri ve yakınları için olumlu bir imaj kaynağı oldukları düşüncesi savunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Vakıf, İslam Medeniyeti, Türk Kültürü, halkla ilişkiler

THE INSTITUTE OF THE FOUNDATION AS A PUBLIC RELATIONS MECHANISM IN TURKISH GOVERNMENTAL TRADITION

ABSTRACT

The institute of the foundation as a worth component of İslam civilization has also settled into Turkish governmental tradition. Thus, the statement of "Ottoman Foundation Civilization" has gotten inside the mind of Turkish people. The study begins from the idea which the Turkish states in İslam civilization have spread the foundations in social lives, and suggests that the institute of the foundation has had a function as a public relations mechanism in the historical flow. The study is based on a wide literature search about the history of the Turkish states, and it aims to revive a subject which the researchers have not studied in the public relations literature sufficiently yet. We notice that the foundations have been positive image resources for the Turkish governors and their kinsmen who act with the awareness of social responsibility in the history of Turkish states.

Keywords: Foundation, Islam Civilization, Turkish Culture, public relations

GİRİŞ

Türk devlet geleneğinde, yaklaşık bin yıllık süreçte İslam medeniyetinin derin izleri bulunmaktadır. Yazıcı'nın belirttiği gibi (2013: 29), Türklerin İslam medeniyetine dahil olmaları, Türk tarihi açısından oldukça önemli bir gelişmedir.

---

* Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi İletişim Fakültesi, ORCID ID: 0000-0001-2345-6789
Makale Gönderim Tarihi: 20.10.2018 - Makale Kabul Tarihi: 02.01.2019

İslam medeniyeti, Türk toplumunu yeniden yapılandıran bir inanç ve ahlak düzeni olma işlevini görmüştür (Özakpınar 1999: 30). İslam medeniyeti, özellikle 1071 yılında Türklerin Anadolu'ya yerleşmesi sonrasında Türk devlet yapılanmasında çeşitli etkiler yapmıştır. Devlet yapılanmasının içerisine İslam medeniyetine ait çeşitli unsurlar yerleşmiştir. Bu unsurlara dikkat edildiğinde, dinin tesirini açık bir şekilde görmekteyiz.

Yukarıda belirtilen hususta Türk kültürüne de değinmek gerekir. Çünkü medeniyet, kültürü biçimlendiren bir etken olarak kavranmaktadır. Buna göre, İslam medeniyetinin Türk kültürünü kuşatan yapısı ile karşılaşmaktayız.

Yaklaşık bin yıllık İslam medeniyetinin biçimlendirdiği Türk kültürü, oldukça zengin yapısıyla dikkat çekmektedir. Türk kültürünün karakteristiğine bakıldığında, İslam medeniyetinden yoğun düzeyde etkilendiği anlaşılmaktadır. Vakıf müessesesi, İslam medeniyeti ile biçimlenen Türk kültürünün önemli bir ögesidir. Kazıcı'nın belirttiği gibi (1985: 10), vakıfların, Türk-İslam kültürünün yüzyıllarca hâkim olduğu alanlarda, önemli bir yere sahip olduğu bilinen bir gerçektir. Buna ek olarak, vakıfların sosyal açıdan üstlenmiş oldukları rol sayesinde Türk devlet geleneğinde bir halkla ilişkiler mekanizması işlevi gördüğü çıkarımına ulaşılabilir. İslam medeniyetinin tesiri ile biçimlenen Türk kültürünün bir unsuru haline gelen vakıf müessesesinin, topluma ve insanlığa yararlı bir halkla ilişkiler mekanizması olarak düşünülmesi gerekir. Bu yönüyle, vakıf müessesesinin, halkla ilişkilerin bir uygulama alanı olan sosyal sorumluluk uygulaması şeklinde düşünülebileceği görülmektedir.

Vakıf, tarih boyunca süregelen *yardımlaşma* ve *dayanışma* hissiyatının kurumsallaşmış hali olmaktadır (VGM 2018). Yardımlaşma temeline dayanan, dini ve medeni bir müessese olarak sosyal dayanışmanın en eski hukuki müesseselerinden biri olan vakıf (Kazıcı 2003: 9), bu çalışmada bir halkla ilişkiler mekanizması olma yönüyle ele alınmaktadır. Halkla ilişkiler, modern anlamıyla yirminci yüzyılın getirdiği bir olgu olarak kavranmakla birlikte, aslında tarihin çok eski dönemlerine kadar uzanan bir geçmişe sahiptir (Balta Peltekoğlu 1993: 11, İmik Tanyıldızı ve Serttaş 2013: 568). Eski Roma'da, Yunan'da, Makedonya'da, Mısır'da örnekleri görülen halkla ilişkilere yönelik öncü çabalar, yüzyıllar boyunca çeşitli ülkelerde çeşitli kalıplar içinde süregelmiştir (Asna 1979: 92). Klasik halkla ilişkiler çalışmalarına verilebilecek en iyi örneklerden biri, İslamiyet'in benimsenmesiyle Türk devlet geleneğine yerleşen vakıf uygulamalarıdır. Çalışmanın birinci bölümünde, bir müessese olarak vakıf, İslam medeniyeti ve Türk kültürü çerçevesinde tarihsel bilgiler eşliğinde değerlendirilerek ele alınmaktadır. İkinci bölüm, vakıf müessesesinin Türk-İslam kültürünün önemli bir taşıyıcısı olarak ve Türk devlet geleneğinin bir halkla ilişkiler mekanizması olarak işlevsellik kazandığını açıklamaktadır. Bu bölümde, devlet yöneticileri ve hane yakınları açısından, vakıfların, sosyal sorumluluk yaklaşımı ve imaj yönetimi bağlamında değerlendirildiği görülmektedir. Bu

yönüyle, çalışma halkla ilişkiler literatürüne kuramsal açıdan bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

1. İSLAM MEDENİYETİ VE TÜRK KÜLTÜRÜNÜN BİR ÖĞESİ OLARAK VAKIFLAR

Medeniyet, kültür eserlerinin meydana geldiği toplumsal ortamı hazırlayan, o eserleri tasarımı için gerekli ruhsal yönelişi ve enerjiyi sağlayan kaynak olarak kavranmaktadır (Özakpınar 1999: 29). Buna göre, Türk kültürünün eserlerinin İslam medeniyetinden beslendiği ve Türk kültürüne ait eserlerin İslam medeniyeti ile anlam kazandığı anlaşılmaktadır. Yazıcı (2013: 69), bu doğrultuda Türklerin İslam medeniyetinden aldıkları değerler ile milli benliklerini muhafaza etme imkânına sahip olduklarına dikkat çekmektedir.

İslam medeniyetinin önemli bir unsuru olarak vakıflar, geçmişten günümüze yaşatılan bir mirastır. Kazıcı'nın aktardığı bilgiye göre (1985: 9), vakıf müessesesi, İslam toplumlarında büyük bir önem kazanarak, sosyal ve ekonomik hayat üzerinde derin izler bırakan dini ve hukuki bir müessese olarak nitelenmektedir. Bu yönüyle, "vakıf" olarak adlandırılan müessese, İslam medeniyeti ile kuşatılmış ülkelerde sosyal hayata kapsamlı olarak tesir etmektedir.

İslam medeniyetinde ve bu medeniyetin etkilemiş olduğu Türk kültüründe önemli bir konuma sahip vakıf, anlam yönünden incelendiğinde, Arapça kökenli olup "vakf" (1) kelimesinden dilimize geçmiştir (Ayverdi 2006: 3291). Sözlüklerde "bir hizmetin gelecekte de yapılması için belli koşullarla ve resmi bir yolda ayrılıp bir kimsece bırakılan mülk ya da para" olarak geçmektedir (Püsküllüoğlu 2007: 525; benzer bir tanım için bkz. Özkan 2007: 611-612). Ancak çalışmamız açısından önemli görülen bu düz anlamdan daha iyi açıklama yapan sözlük kaynaklarına da rastlanmaktadır. Ayverdi'nin tanımı, medeni hukuk ve İslam hukuku yönünden olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan İslam hukuku kapsamında olanı, vakıf müessesesi için geçerli olmaktadır. Bu tanım, "Bir malı, menfaati ammeye ait olmak üzere herkesin faydalanması için Allah'ın mülkü hükmüne koyarak üstündeki mülkiyet (temlik ve temellük) hakkını kaldırma" anlamına karşılık gelmektedir (Ayverdi 2006: 3291). Bilindiği gibi, "vakfetmek", "bir şeyi bağışlamak" anlamında kullanılmakta ve buradaki anlam ile doğrudan bağlantılıdır.

İslam tarihinde ilk vakfın 625 yılında Hz. Muhammed tarafından Medine'de kurulduğu kabul görmektedir. Peygamber, kendi malı olan yedi hurma bahçesini İslam'ın savunulması için vakfetmiş; Fedek Hürmalığı adını taşıyan mülkünü de yiyeceği tükenen yolcular için bağışlamıştır (AnaBritannica 1994: 100). Vakıf sistemi, Kur'an ve Sünnet'e dayanmaktadır (Kazıcı 2003: 9).

İslam tarihi boyunca devlet, siyasetin kararsızlığı, geçici karakteri dolayısıyla İslam toplumu için gerekli sosyal hizmetleri devamlı bir dini görev, bir hayır işi olarak vakıf kurumuna (2) devretmiştir (İnalçık 2012: 11). İslam dünyasında

vakıfların dini bir mahiyete sahip olması, bu müessesenin devamlılığını sağlamıştır (Kazıcı 1985: 10). İslam'ın benimsenmesinden sonra Türk toplumlarında vakıf müessesesi etkin olarak işletilmiştir. Bundan sonraki bölümde, konuyu ayrıntılı değerlendirmek açısından, Türk-İslam tarihinden farklı dönemlere ait çeşitli örnekler verilecektir.

2. TÜRK TARİHİNDEN ÖRNEKLERLE BİR HALKLA İLİŞKİLER MEKANİZMASI OLARAK VAKIF MÜESSESESİ

Bu bölümde, öncelikle bir halkla ilişkiler özeti yapılarak vakıflar ile halkla ilişkiler arasındaki bağıntı kurulmaya çabalanmaktadır. Daha sonra ise tarihsel akıştan bilgiler ile ele alınan konu açıklanmaktadır.

Halkla ilişkilerin kökenleri, insan topluluklarının yönetenler ve yönetilenler olmak üzere ikiye ayrılması kadar eskilere dayanmaktadır (Göksel 1994: 6). Henüz eski çağlarda dahi yönetimin halka yakın olma isteği, halkın sevgi, ilgi ve desteğini kazanmak istemesi, halkla ilişkiler örnekleri olarak düşünülebilir (Yavuz 2006: 3). Bu bağlamda, rızanın önemli olduğunu görmekteyiz. Toplumsal bakış açısında kabul görerek onay ve rıza kazanmak, sosyolojik anlamda meşruiyet kazanmak demektir (Biber 2004: 13). Türk tarihinde, özellikle İslam'ın benimsenmesinden sonra adı konmamış halkla ilişkiler çalışmaları gerçekleşmiştir. Kazancı'nın belirttiği gibi (2005: 37), halkla ilişkilerin, farklı dönemlerde farklı içerik ve adlarla anılması gayet normal olmaktadır. Örneğin, vakıfların ve ahilik teşkilatının aslında Türklerde sosyal sorumluluğun (3) temellerini oluşturan bir halkla ilişkiler işlevi görmüş oldukları açıktır.

Halkla ilişkilerin, güçlü bir ideolojik araç olduğu vurgusu yapılmaktadır (Yıldız 2010: 25). Türk-İslam kültürünün yaşatıldığı devletlerde vakıf gibi kurumlar, bir nevi devletin ideolojisinin yaşatılmasında önemli roller üstlenmişlerdir. Kazancı (2009: 25), halkla ilişkilerin sisteme siyasal meşruluk kazandıran bir çalışma biçimi olduğunu belirtmektedir. Örgütlerin sosyolojik anlamda meşruiyet elde etme zorunluluğu, halkla ilişkiler uygulamalarını gerekli hale getirmektedir (Biber 2004: 38). Türk devletlerinde devlet yöneticileri ve yakınları eliyle bunun en gözde unsuru vakıf müessesesi olmaktadır.

Topluma karşı sorumluluk, oldukça geniş kapsamlı bir sorumluluk türü olmaktadır (Özüpek 2011: 276) ve Türk devletlerindeki vakıf müessesesine bakıldığında, bu genişliği (sağlık, dini hizmetler, eğitim-öğretim, konaklama vb.) görmekteyiz. Kazan'ın belirttiği gibi (2007: 95), vakıflar, halkla ilişkiler açısından değerlendirildiğinde, günümüz belediye teşkilatının görevlerini üstlenen bir müessese olarak işlevsel olmuştur. Böylece vakıflar, kamu yararının devlet büyükleri ve yakınları tarafından gözetildiği ve siyasal sistemdeki meşruiyetin sağlanmasında önemli bir rolünün olduğu sosyal müesseseler olarak anlaşılmaktadır. Biber'in belirttiği gibi (2003: 56), halkla ilişkiler çalışmalarının temel özelliklerinden biri, *kamu yararının gözetilmesidir* ve vakıflar, bu konuda Türk devletlerindeki en önemli sosyal mekanizmalar olarak karşımıza

çıkılmaktadır. Bu yönüyle, vakıf müessesesi, devlet yönetiminin itibarını artırdığı için, aynı zamanda *itibar yönetimi* bağlamında değerlendirilebilecek halkla ilişkiler uygulamaları olmaktadır.

Vakıflar, halka hizmet etmek amacı ile kurulmuş olup, halkın talepleri çerçevesinde hizmet veren kurumlar olmaktadır (Kazan 2007: 95). Bu yönüyle vakıfların Türk devlet büyüklerinin sosyal sorumluluk uygulamaları olduğu çıkarımı yapılabilir. Sosyal sorumluluk bilinciyle hareket eden Türk devlet yöneticileri ve aile yakınları, tebaa nezdindeki imajlarına katkı sağlamışlardır.

Türk tarihinde vakıf müessesesi, İslam dininin Türkler tarafından topluluk olarak kabulünden sonra hızla yerleşmiştir. Çalışmada tüm yönleriyle tarihsel vakıf incelemesi yapılmamakta; ancak çalışmanın savını güçlü kılabilmek için örneklerden yararlanma yoluna gidilmektedir. Bunun için de kronolojik sıralamaya bağlı kalarak Karahanlılar, Gazneliler, Büyük Selçuklular, Anadolu Selçukluları, Osmanlı Devleti ve Türkiye örneğinde vakıf müessesesi üzerine bir sıralama izlenmiştir.

Karahanlılar, kendi topraklarında çok sayıda cami, medrese, kervansaray, hastane vb. dini sosyal müesseseler inşa etmişlerdir (Yazıcı 2013: 149). Bu geniş kapsamlı medeniyet unsurlarının kurulmasında vakıf müessesesi etkin rol oynamıştır. Merçil (2000: 32), Karahanlıların, İslami unsurları kendi geleneklerine uyarlayarak bir Türk-İslam kültür ve medeniyetinin temsilcisi olduklarına vurgu yapmaktadır. Buna iyi bir örnek olarak, Batı Karahanlıların hükümdarlarından Tamgaç Buğra Karahan İbrahim, Semerkant'ta bir medrese kurmuş; bu müessesenin düzenli olarak işleyebilmesi için yeterli düzeyde maddi imkânlar ile donatmış; bunların harcanması ve çeşitli konular ile ilgili olarak uyulmasını istediği esasları vakıf senedinde teferruatlı olarak göstermiştir (Yazıcı 2013: 168). Bir eğitim kurumunun vakıf desteğiyle işletilmesi, hükümdarın imajını geliştirebileceği sosyal sorumluluk anlayışı doğrultusundaki bir halkla ilişkiler yönetimi olarak düşünülebilir.

Gazneliler döneminden örnekler de mevcuttur. Yazıcı'nın aktarımına göre (2013: 200), Gazneli Mahmud, saraylar ve kamu yararı için çarşı, köprü ve su yolu kemerleri yaptırmıştır (aynı vurgu için bkz. Merçil 2000: 41; Türkiye Gazetesi Yayınları Ansiklopedi Grubu 2005: 344). Bunlar içerisinde, *Bend-i Mahmudi* günümüze kadar mevcudiyetini koruyarak gelmiştir (Merçil 2000: 41). Sultan Mahmud, Gazne Camii'nin yanına geniş bir medrese yaptırmıştır. Bu medresede ders veren hoca ve okuyan talebeler için medresenin evkafından yüksek maaş tayin ederek onların geçimlerini sağlamıştır (Türkiye Gazetesi Yayınları Ansiklopedi Grubu 2005: 344-345). Vakıf geleneği, kamu yararı düşüncesine bağlı olarak Türk hükümdarlarının toplumdaki imajını artıran bir etmendir.

Selçuklular döneminde sosyal hayata tesir eden çok sayıda hayır müessesesi kurulmuştur. *Vakıf hastaneler*, bunlardan biri olarak gösterilebilir. Bu dönemde *Bimaristan*, *Bimarhane* ve *Darüşşifa* adını taşıyan çok sayıda hastane kurulmuştur.

Bu alandaki öncelik, Nizamü'l-Mülk'ün Nişabur'da inşa ettirdiği Bimaristan'a ait olmaktadır (Yazıcı 2013: 320). İnsan hayatına önem veren bir yönelime sahip olarak vakıf müessesesi, sosyal sorumluluk bilincinin Türk devlet geleneğindeki başat unsuru olmaktadır.

Vakıf, Türk devlet geleneğinde eğitim-öğretim alanında önemli bir kurum olarak faaliyet göstermiştir. Kaynaklara göre, Kirman Selçuklu meliki Melik Muhammed, bir kütüphane yaptırarak bu kütüphaneye beş bin kitap vakfetmiştir (Merçil 2000: 180; Yazıcı 2013: 330). Vakıf yoluyla Türk devlet yöneticileri sosyal sorumluluğu sosyal yaşamın her alanına yaymışlardır.

Türklerde vakıf müessesesinin önemine ilişkin bir diğer unsur, konaklama için yapılan hizmetlere ilişkindir. Karahanlılardan başlayarak Anadolu Selçuklularına değin, Türkler ticaret yollarının güvenliğine ve rahatlığına önem vererek kervanlar için belli başlı menzillerde müthiş sanatkârane konak yerleri inşa etmişlerdir (Güngör 1995: 176). Anadolu Selçuklu Devletine ilişkin kaynaklarda geçen bilgiler bu bakımdan dikkat çekicidir. Anadolu Selçuklu Devleti döneminde, kervansaraylar yolcuları ücretsiz misafir etmekte; ülkenin her yöresindeki imaretler, misafirhaneler ve zaviyeler misafirlere, ilim ve tasavvuf mensuplarına, dervişlere, fakir ve gariplere bakmakta idi (Yazıcı 2013: 319). Bir başka kaynağın aktarımına göre; Anadolu'da Selçuklu sultanları ve vezirleri tarafından yaptırılan kervansaraylarda yolculara hayvanlarıyla birlikte üç gün parasız yemek verilmekte; hastalar tedavi edilmekte ve herkese eşit muamele edilmekte idi (Merçil 2000: 186). Devlet adına konaklamada gerçekleşen hizmetler, sistemin meşruiyetini sağlayan önemli bir halkla ilişkiler işlevini yerine getirmekteydi.

Anadolu Selçuklu dönemindeki kervansaraylar, ticaretin yanı sıra sosyal yardım ve kültür müesseseleri olmuştur. Kervansaraylar, yolcuların yük hayvanlarıyla birlikte barınma ve yiyecek ihtiyaçlarına cevap vermiş; tamamında birer mescit, çoğunda hamam, kütüphane, hekim, baytar ve her türden tamir işleri için ustalar bulunmuştur (Yazıcı 2013: 343).

Osmanlı Devleti döneminde, klasik anlayıştaki halkla ilişkiler uygulamalarına örnek olarak gösterilen çalışmalara vakıf uygulamaları dahil edilmektedir (Fidan 2011: 63, Akdağ ve Erdem 2009: 19, Kazan 2007: 100). Vakıf, Osmanlı'nın en önemli kurumu olarak nitelenmektedir (Ertem 2012: 6). Bunun içindir ki, Osmanlı Devleti için sıklıkla "Osmanlı Vakıf Medeniyeti" nitelendirmesi yapılmaktadır. Turğut (2015: 1), Osmanlı şehirlerini karakterize eden ve diğer İslam şehirlerinden üstün konuma getiren hususun, dinsel ve sosyal yapılar topluluğu olarak nitelenen imaretler tesis ederek şehirleri geliştirmek olduğuna işaret etmektedir.

Osmanlı Devleti'nde vakıf, tümüyle İslam hukukuna bağlı olarak kurulup işletilmiştir. Vakıf, niteliği gereği bir özel hukuk kuruluşu olmasına karşın, zamanla bir bölümü yönetsel bir nitelik de kazanmış ve kamu kuruluşu olarak

devlet örgütüne girmiştir. Cami vb. ibadet yerleri, medreseler, mektepler, imaretler, kütüphaneler, kervansaraylar, misafirhaneler, yoksul evleri, köprüler, çeşmeler, hastaneler gibi genel ve sosyal amaçlar çerçevesinde kurulan vakıflar, kamu hizmetinin yerine getirilmesinde önemli rol üstlenmişlerdir (Büyük Ansiklopedi 1990: 5676). Osmanlıda iç-dış güvenlik ve adliye hizmetleri hariç tutulmak üzere, günümüz çağdaş dünyasının ürettiği bütün kamu hizmetleri vakıf aracılığıyla gerçekleştirilmiştir (Ertem 2012: 6). Sosyal sorumluluk bilincinin devlet yöneticileri, eşleri ve diğer devlet büyükleri tarafından yerine getirildiği vakıf müessesesi, Türk tarihinde Osmanlı Devleti döneminde büyük bir atılım yapmıştır.

Yukarıdaki bilgileri destekleyecek şekilde bir diğer kaynağa göre, Osmanlı Devleti'nde vakıflar, fıkıh hükümlerine göre yönetilmiştir. Vakıfların denetimi Evkaf-ı Hümayun nezareti tarafından yapılmıştır (Büyük Larousse 1986: 12066). İslam medeniyetine bağlı olarak şekillenen Osmanlı devlet yapısında vakıfların hukuki boyutuna önem verilmesi, yönetsel bağlamda sosyal sorumluluk bilincinin ne kadar yoğun olduğunun bir kanıtı olarak düşünülebilir.

Vakıflar, Türk devletleri içerisinde son olarak Türkiye Cumhuriyeti döneminde varlıklarını sürdürmektedirler. Özellikle son yıllarda Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün girişimleriyle Türkiye'de bulunan eski eserlerin restorasyonu gibi önemli faaliyetler yerine getirilmektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün resmi web sitesinden edinilen bilgiye göre (2018), Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 3500'ün üzerinde vakıf eser restore edilmiştir.

Buna göre; vakıflar, Türk-İslam kültürünün taşıyıcısı olmuşlar ve devlet yöneticilerinin sosyal sorumluluk anlayışlarının bir yansıması olarak dönemlerindeki imajlarını olumlu bir yönelimde yönettikleri bir halkla ilişkiler mekanizması olarak hizmet sağlamışlardır.

SONUÇ

İslam medeniyetinde ilk örneğini Hz. Peygamberin uygulamasında bulan vakıf geleneği, Türklerin İslam'ı benimsemesiyle Türk-İslam kültürünün önemli bir unsuru olmuştur. Türk devletlerinin yöneticileri, vakıf müessesesini her alanda işleterek hem İslam dinine bağlı kalmış hem de bu yolla kamuoyu nezdinde imajlarını geliştirmişlerdir.

Vakıf müessesesi, Türk-İslam kültürünün yüzyıllar boyunca yaşatılmasında önemli bir işlev görmüş; aynı zamanda sosyal sorumluluk bilincinde hareket eden devlet yöneticileri sayesinde Türk devletlerinin değerli bir halkla ilişkiler mekanizması olarak çalışmıştır. Vakıflar; cami, medrese, kervansaray, hastane vb. kurumların inşası ve hizmet vermesi amacına bağlı olarak kullanılmıştır. Buna göre, vakıflardan dini esasların yerine getirilmesi, eğitim-öğretimin gerçekleşmesi, yolcuların ve ticaretle uğraşanların ihtiyaçlarının karşılanması, sağlık hizmetlerinin etkin düzeyde işlemesi gibi toplum hayatının önemli

alanlarında yararlanılmıştır. Bu yönüyle, vakıf müessesesini bir halkla ilişkiler mekanizması olarak değerlendirmek gerekir.

Karahanlılar devrinden başlamak üzere, Türk devletlerinin yöneticilerinin kamu yararını gözeterek hayata geçirdikleri vakıf geleneği, sosyal sorumluluk uygulaması olarak kamu yönetiminde imaj yönetiminin iyi bir örneğidir. Bununla bütünleşik olarak, vakıf uygulamaları, devlet yönetiminin itibarını artıran önemli sosyal çalışmalar olarak da düşünülebilir ve bir halkla ilişkiler uygulama alanı olan itibar yönetimi bağlamında değerlendirilebilir. Günümüzde ise siyasal sistemdeki değişime ve serbest piyasa ekonomisine bağlı olarak vakıf geleneğinin daha çok hayırsever işadamları eliyle ve büyük şirketlerin kurdukları vakıflar yoluyla gerçekleştiği görülmektedir.

Sonuç olarak; bu çalışma, Türk devlet geleneğinin bir unsuru olarak görülen vakıf müessesesinin aslında bir halkla ilişkiler mekanizması olduğu düşüncesini halkla ilişkiler literatüründe savunmasıyla öne çıkmaktadır. Çalışma, tarihsel akış içerisinde çeşitli örneklerle vakıf geleneğine ilişkin bilgilerden yola çıkarak, vakıf müessesesinin bir halkla ilişkiler mekanizması olduğu savını getirmektedir. Ayrıca araştırmacılar için Türk tarihinden bilgiler alınmak suretiyle ahilik ve lonca teşkilatı gibi sosyal kurumların halkla ilişkiler açısından kapsamlı bir düzeyde değerlendirilmesi önerilmektedir.

SONNOTLAR

(1) Vakıf, “tamamen verme, büsbütün verme” anlamını da içine almaktadır (VGM, 2018).

(2) İslam medeniyetinin hâkim olduğu devlet düzeninde sosyal hizmetler siyasi otoriteye bırakılmamış; hayrat olarak nitelenen kurumlar, doğrudan doğruya Allah’ın gözetiminde, zamanla bozulmaz, mutlak, ebedi tarafsız bir müessese olarak vakfa bağlanmıştır. Bu yönüyle, vakıf müessesesi, toplumun bekası ve refahı için en güvenilir sosyal örgüt işlevine sahip olmuştur (İnalçık 2012: 11).

(3) Dini inançlar, sosyal sorumluluğun gelişmesine katkı sağlayan etkenlerden biri olmuştur (İlıcak Aydınalp 2011: 1). Örneğin, vakıf müessesesi, İslam inancının bir medeniyet unsuru olarak doğmuştur ve Türk devlet yöneticileri ile bunların yakınları, sosyal sorumluluk anlayışı doğrultusunda vakıfları yaşatmışlardır.

KAYNAKÇA

Akdağ M ve Erdem A (2009) Halkla İlişkiler Tarihi Üzerine... , M Işık ve M Akdağ (ed), Eğitim Kitabevi Yayınları, Konya, 3-51.

AnaBritannica (1994) Genel Kültür Ansiklopedisi, Ana Yayıncılık, İstanbul.

Asna M A (1979) Halkla İlişkiler, İ.İ.T.İ. Akademisi Nihad Sayâr-Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları, İstanbul.

- Ayverdi İ (2006) Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Cilt: 3 (o-z), Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul.
- Balta Peltekoğlu F (1993) Halkla İlişkiler Giriş, Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayını, İstanbul.
- Biber A (2003) Halkla İlişkilerde Temel Kavramlar, Nobel Yayınları, Ankara.
- Biber A (2004) Halkla İlişkilerde Teorik Bir Çerçeve, Vadi Yayınları, Ankara.
- Büyük Ansiklopedi (1990) Cilt: 15, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- Büyük Larousse (1986). Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Cilt: 19 (tığ-Venedik), Gelişim Yayınları, İstanbul.
- Ertem A (2012) Açılış Konuşması, Balkanlarda Osmanlı Vakıfları ve Eserleri Uluslararası Sempozyumu, 9-11 Mayıs 2012, İstanbul-Edirne, 5-7.
- Fidan M (2011) Halkla İlişkiler Gelişim Süreci, A Kalender ve M Fidan (ed), Halkla İlişkiler, Tablet Yayınları, Konya, 49-78.
- Göksel A B (1994) Halkla İlişkiler, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayını, İzmir.
- Güngör E (1995) Tarihte Türkler, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- İlıcak Aydınalp G (2011) Halkla İlişkiler Ekseninde Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- İmik Tanyıldızı N ve Serttaş A (2013) Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri'nde Halkla İlişkilerin Tarihsel Gelişimi, The Journal of Academic Social Science Studies, 6 (6), 567-584.
- İnalçık H (2012) Osmanlılarda Vakıf ve Vakfiye, Balkanlarda Osmanlı Vakıfları ve Eserleri Uluslararası Sempozyumu, 9-11 Mayıs 2012, İstanbul-Edirne, 11-12.
- Kazan E (2007) Eski Türkler Ve Osmanlı'da Halkla İlişkiler, Yakamoz Yayınları, İstanbul.
- Kazancı M (2005) Türklerde Devletle İlişkiler Üzerine Bazı Notlar, İletişim Araştırmaları Dergisi, 3 (1-2), 5-40.
- Kazancı M (2009) Kamuda ve Özel Kesimde Halkla İlişkiler, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Kazıcı Z (1985) İslami ve Sosyal Açından Vakıflar, Marifet Yayınları, İstanbul.
- Kazıcı Z (2003) Osmanlı Vakıf Medeniyeti, Bilge Yayınları, İstanbul.
- Merçil E (2000) Müslüman-Türk Devletleri Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Özarpınar Y (1999) İslam Medeniyeti ve Türk Kültürü, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Özkan Y (2007) Türkçe Sözlük, Kare Yayınları, İstanbul.

Özüpek M N (2011) Sosyal Sorumluluk, Halkla İlişkiler, A Kalender ve M Fidan (Ed), Tablet Yayınları, Konya, 251-288.

Püsküllüoğlu A (2007) Çağdaş Türkçe Sözlük, Arkadaş Yayınevi, Ankara.

Turğut V (2015) Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Coğrafyasında Vakıflar ve Şehirleşme (16. yy. - Bilecik ve Çevresi), Bilecik Şey Edebali Üniversitesi Yayınları, Bilecik.

Türkiye Gazetesi Yayınları Ansiklopedi Grubu (2005) Türk ve İslam Devletleri 1, Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul.

VGM (Vakıflar Genel Müdürlüğü) (2018) Bir Medeniyetin İzdüşümü ve Vakıflar, <https://www.vgm.gov.tr/kurumsal/tarihçe/tarihtevakıflar>, Erişim Tarihi: 17.09.2018

Yavuz C (2006) Halkla İlişkiler, Detay Yayıncılık, Ankara.

Yazıcı N (2013) İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

Yıldız N (2010) Halkla İlişkilerde Kavramlar, Sınırlar, Sorunlar, Selçuk İletişim Dergisi, 6 (2), 24-32.